

Izvorni znanstveni rad
UDK: 811.163.42'255:27.234:
003.349.1:003.349

Ivana Eterović

APSOLUTNE KONSTRUKCIJE U EVANĐEOSKIM TEKSTOVIMA HRVATSKIH PROTESTANATA

U ovome se radu predstavljaju rezultati istraživanja zastupljenosti apsolutnih konstrukcija u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata, koji se nalaze u glagoljičkome i ćiriljičkome izdanju *Novoga testamenta* te u glagoljičkome, ćiriljičkome i latiničkome izdanju *Postile*, čime se nastavlja sustavna raščlamba jezika hrvatskih protestantskih izdanja. Osnovni je cilj odrediti status tih konstrukcija, ali i razmotriti utjecaj mogućih predložaka kako bi se iz novoga kuta rasvijetlila njihova uloga u nastanku prvoga hrvatskoga cjelovitog prijevoda Novoga zavjeta. Budući da su dosadašnja istraživanja pokazala da su se prilikom stvaranja svojega prijevoda hrvatski protestanti oslanjali na drugo izdanje *Lekcionara Bernardina Splitsanina* (tzv. *Zborovčićev lektionar*, 1543.), bilo je očekivano da će se potvrditi pretpostavka o boljoj zastupljenosti apsolutnoga nominativa naspram drugih sintaktičkih konstrukcija, što je ovim istraživanjem i dokazano. Ta se sintaktička značajka može dakle nesumnjivo pripisati utjecaju lektionarske tradicije, dok su malobrojni primjeri apsolutnoga dativa utjecaj hrvatskoga staroslavenskog jezika i odjek glagoljaške izobrazbe hrvatskih protestanata.

Ključne riječi: hrvatski jezik, 16. stoljeće, reformacija, Biblija, sintaksa, particip, apsolutni nominativ, apsolutni dativ

1. Uvod

Najopsežnije je i nesumnjivo najvažnije djelo hrvatske protestantske tiskare u Urachu *Novi testament*, objavljen glagoljicom 1562./1563. i ćirilicom 1563. godine. Riječ je o prvome cjelovitome hrvatskom prijevodu Novoga zavjeta, za čiji su nastanak prije svega zaslužni hrvatski protestanti Stipan Konzul i Antun Dalmatin. Kako svjedoči Primož Trubar u njemačkome predgovoru prvom dijelu glagoljičkoga izdanja *Novoga testamenta*, prilikom prevođenja Biblije hrvatski su protestanti imali pred sobom „istodobno više od jednog latinskoga, njemačkoga i talijanskoga prijevoda Biblije (a zbog mnogih starih slavenskih riječi i češki)“, no najviše su slijedili Erazmov i Lutherov prijevod (gNT: 24), dok u predgovoru prvom dijelu slovenskoga prijevoda *Novoga testamenta* spominje još „hrvatsku misnu knjigu koja je bila nedavno tiskana u Veneciji latinskim pismom“ (prev. prema Rupel 1966: 77).

Misna knjiga otisnuta latinicom u Veneciji koju spominje Trubar zacijelo je *Lekcionar Bernardina Splićanina*, pisan čakavskim vernakularom, i to upravo njegovo drugo izdanje, poznato pod nazivom *Zborovčičev lekcionar*, tiskano 1543. godine u Veneciji, kako je već krajem 19. stoljeća zamijetio August Leskien.¹ Iako je u njegovu fokusu bio ćirilčki *Lajpciški lekcionar* (treća četvrtina 16. stoljeća), čijim je predloškom također bio *Lekcionar Bernardina Splićanina*, Leskien je usporedio odabrane dijelove iz *Lajpciškoga lekcionara* s glagoljičkom *Postilom* (1562.) i *Novim testamentom* (1562./1563.). Na temelju visoka stupnja podudarnosti tih izdanja zaključuje da su morali imati zajednički predložak, odnosno da je i hrvatskim protestantima očito bilo poznato prvo ili drugo izdanje *Bernardinova lekcionara*, čiji su tekst prenosili neizmijenjen ili tek neznatno izmijenjen (Leskien 1881: 238–250). Leskienov će zaključak potvrditi Ivan Polović početkom 20. stoljeća. Usporedivši hrvatski protestantski prijevod Evandjelja po Mateju s odgovarajućim dijelovima iz *Lekcionara Bernardina Splićanina*, Polović zaključuje da je tekst preuzet veoma vjerno, neizmijenjen ili blago redigiran prema „crkvenoslavenskom misalu hrvatske recenzije“, Trubarovu prijevodu i Vulgati, dok su dijelove kojih nema u *Bernardinovu lekcionaru*, pretpostavlja dalje, hrvatski protestanti preveli nanovo prema latinskome i slovenskome predlošku, no ne slijedeći predloške slijepo, već odabirući ona rješenja koja su im se činila najbolja (Polović 1908: 62–69). U novije je vrijeme Polovičeva pretpostavka donekle revidirana jer se pokazalo da valja računati s većim utjecajem Lutherova prijevoda, koji nerijetko ima prednost pred latinskim tekstom, a ujedno je pak preciznije pokazano da je lekcionarski predložak prilikom prenošenja u hrvatski protestantski prijevod ciljano, iako nedosljedno, redigiran ne samo na razini teksta nego i jezika (usp. Čupković 2010: 7–9, 18–19; 2013: 137–144; Barbarić i Eterović 2019).

Iako se drugi hrvatski predlošci ni u jednome predgovoru ne navode (štoviše, u svojim predgovorima *Novom testamentu* i Trubar, i Konzul, i Dalmatin izrijekom se distanciraju od misala i brevijara nazivajući njihov jezik *nejasnim, nerazumljivim, tuđim*; gNT: 20, 51–52), mnogi filolozi smatraju da su se hrvatski protestanti zasigurno služili i hrvatskoglagojskim liturgijskim knjigama, koje su bile pisane hrvatskim staroslavenskim jezikom (usp. Vidic 1898: 128; Polović 1908: 64; Fancev 1916a: 158; Murko 1927: 21). Ivan Polović vjeruje u to da je hrvatskoglagojski predložak koji su hrvatski protestanti imali pred sobom bio drugi po važnosti odmah nakon *Bernardinova lekcionara*, pretpostavljajući da bi mogla biti riječ o *Misalu Pavla Modrušanina*, objavljenu 1528. u Veneciji (1908: 64, 67). Matija Murko

¹ Prvo izdanje toga lekcionara, koje slovi za najstariju pouzdano datiranu hrvatsku latiničku inkunabulu, objavljeno je 1495. godine, također u Veneciji. V. Damjanović 2012: 286, 289.

upozorava na to da utjecaj hrvatskoglagoljskih misala i brevijara nije morao biti isključivo izravan, već je zasigurno unesen i neizravnim putem s obzirom na to da su mnogi hrvatski protestanti iznikli upravo iz glagoljaške sredine (1927: 21). Na istome mjestu Murko komentira razlike između glagoljičkih i ćiriličkih izdanja hrvatske protestantske tiskare u Urachu, pri čemu bi se glagoljička izdvajala većom bliskošću vernakularu, a ćirilička arhaičnijim jezikom. Kasnije će se pokazati da ta razlika ne vrijedi za sva protestantska izdanja,² već ponajprije *Novi testament* (Čupković 2010: 1–36),³ a pogotovo da se ključnim ne može smatrati pismo pojedinoga izdanja, nego vrijeme njegova tiskanja (Žagar 2018: 219–220). U najnovijim se istraživanjima smjena redaktorne prakse datira u prvu polovicu 1563., a pripreme za nju u sam kraj 1562. godine (Žagar 2019: 845–864).

Jedna od jezičnih razina na kojoj se najjasnije ogleda utjecaj predložaka zasigurno je ona sintaktička, stoga su prethodni istraživači već sporadično upozoravali na pojedine utjecaje stranih predložaka u sintaksi *Novoga testamenta*. Utjecaj talijanskoga jezika Polovič je vidio primjerice u „pleonastičnoj“ uporabi prijedloga *od*, iako ga drugi istraživači smatraju utjecajem starijih biblijskih prijevoda, odnosno vernakulara (Polovič 1908: 72; Fancev 1916a: 154, 158; Čupković 2010: 19–20).⁴ Utjecaj latinskoga predložka prepoznat je dosad u vjerno prenošenju latinskih relativnih rečenica i reda riječi, uporabi konstrukcije *za + infinitiv* umjesto namjerne rečenice⁵ te u prevođenju latinskoga ablativa apsolutnoga apsolutnim nominativom (Polovič 1908: 70; Fancev 1916b: 90; Vrtič 2010: 35–48; Čupković 2013: 138).⁶ Utjecaj pak hrvatskoga staroslavenskog predložka

² Svojevrsnim arhaiziranjem mogao bi se smatrati i odjeljak *Kako se imaju slova izgovareti* u ćiriličkoj *Tabli za dicu*, čiji je tekst strukturiran po uzoru na stare azbučne molitve. Usp. Damjanović 2007: 29–30, 56–57, 77.

³ Već se Franjo Fancev osvrnuo na razlike između glagoljičkoga i ćiriličkoga izdanja *Novoga zavjeta*, pripisujući promjene u ćiriličkome izdanju „starijoj redakciji crkvenoga biblijskoga prijevoda“ radi zadovoljenja svećenika „kojima bi bio miliji u ovim izdanjima jezik s crkvenom natruhom“ (1916a: 154).

⁴ Uporaba je genitiva s prijedlogom *od* češće ovjerena u glagoljičkome izdanju *Novoga testamenta*, dok se u ćiriličkome izdanju na tim mjestima često javlja besprijedložni genitiv. V. Fancev 1916a: 154; Eterović 2018: 83–84.

⁵ U najnovijim se radovima *za* tumači kao čestica koja pojačava prototipno značenje infinitiva, a sama konstrukcija ne promatra isključivo kao sintaktički kalk prema njemačkome ili talijanskome nego (i) mogući rezultat hrvatskoga unutarjezičnoga razvoja s obzirom na njezinu zastupljenost i u drugim europskim jezicima. Usp. Vela 2019: 61–83.

⁶ Na taj popis dio istraživača dodaje i uporabu predikatnoga participia, odnosno aktivnoga participia prezenta kao obvezatnoga konstituenta predikata uz lične oblike glagola *biti* (Polovič 1908: 72; Čupković 2013: 138), no ta je participijska konstrukcija dobro potvrđena i u

uočen je u zastupljenosti apsolutnoga dativa, češće u ćirilickome izdanju (Polović 1908: 67; Vrtič 2010: 43–44). U presjeku se tih skupova nalazi dakle uporaba participa, koja je prepoznata kao izvrsno ogledalo utjecaja inojezičnih predložaka u hrvatskome protestantskom prijevodu Novoga zavjeta, i to osobito apsolutnih konstrukcija, stoga je u ovome radu pažnja usmjerena upravo na njih.⁷

Novi testament nije međutim jedino izdanje hrvatskih protestanata u kojemu nalazimo evanđeoske tekstove, već su oni uključeni i u *Postilu*, koja je također doživjela tri izdanja: glagoljicom 1562., ćirilicom 1563. te latinicom 1568. godine.⁸ Tijekom treće godine rada na projektu *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* (Hrvatska zaklada za znanost, IP-2014-09-6415), u okviru kojega je nastao i ovaj rad, Vera Blažević Krezić, Tanja Kuštović i Mateo Žagar izradili su pregled relevantnih jezičnih razlika među biblijskim tekstovima hrvatskih protestanata. Najveći stupanj podudaranja utvrđen je pritom između prvoga dijela glagoljičkoga izdanja *Novoga testamenta* te glagoljičke i ćirilicke *Postile*, dok latinička *Postila* pokazuje veće sličnosti s drugim dijelom glagoljičkoga izdanja i ćirilickim izdanjem *Novoga testamenta*, no unatoč zabilježenim razlikama evanđeoski se tekstovi hrvatskih protestanata mogu smatrati jedinstvenim tekstem (Žagar 2019: 845–864). Dosad su detaljnije obrađene razlike između tih pet izdanja na fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini (Blažević Krezić, Kuštović i Žagar 2019), stoga se usmjeravanjem pažnje na sintaktičku temu u ovome istraživanju teži upotpuniti slika književnojezične koncepcije hrvatskih protestanata u tako opsežnu korpusu kakav čine njihovi evanđeoski tekstovi.

hrvatskome staroslavenskom jeziku, u koji je naslijeđena iz staroslavenskoga (Eterović 2014a: 165–167). Bilo bi stoga zanimljivo detaljnije promotriti particip u toj funkciji u *Novome testamentu* u svjetlu njegovih potencijalnih predložaka. Znakovito je da u *Artikulima*, koji su prevedeni sa slovenskoga predloška, nije zabilježen nijedan primjer predikatnoga participa (Eterović 2016: 385).

⁷ S druge strane utjecaj je vernakulara najočitiji u gubljenju sklonjivosti participa, što će na posljetku dovesti i do redukcije participskih funkcija. Tako je u dvama izdanjima *Artikula* uvijek nesklonjiv particip u funkciji situacijskoga determinatora objekta i sekundarnoga predikata, dok su nesklonjivi oblici participa u tim funkcijama potvrđeni i u glagoljičkome izdanju *Novoga testamenta* (Eterović 2016: 390–399; Čupković 2010: 20–21). U određivanju sintaktičkih funkcija participa načelno slijedim klasifikaciju Radoslava Večerke, neznatno izmijenjenu u radovima Jasmine Grković-Major.

⁸ Jedan evanđeoski odlomak (Iv 9) nalazi se i u glagoljičkome autografu Stipana Konzula (v. prilog uz Jembrih 2007: 95–103), no budući da u njemu nema primjera apsolutnih konstrukcija, nije uključen u korpus ovoga istraživanja.

2. Apsolutne konstrukcije

U povijesti hrvatskoga književnog jezika potvrđene su tri različite apsolutne konstrukcije: apsolutni nominativ, apsolutni dativ i apsolutni instrumental. Svaka od tih apsolutnih konstrukcija sastoji se od participa i imena u odgovarajućem padežu (nominativu, dativu ili instrumentalu) koji su najčešće semantički ekvivalent adverbijalne subordinirane rečenice, i to obično vremenskoga značenja, dok su ostala značenja znatno rjeđa (Stanislav 1933–1934: 8–10; Leafgren 2002: 147; HCJ 2014: 313).⁹ Osnovna je razlika među spomenutim konstrukcijama tip hrvatskoga književnog jezika čijim su dominantnim sintaktičkim obilježjem.

Apsolutni dativ tipična je staroslavenska sintaktička konstrukcija, koja najčešće dolazi na mjestu grčkoga genitiva apsolutnog, ali i drugih grčkih konstrukcija (Večerka 1961: 54; 1996: 188). Ta je apsolutna konstrukcija dobro potvrđena i u hrvatskome staroslavenskom jeziku. U najstarijim hrvatskoglagoljskim rukopisima iz 12. i 13. stoljeća, koji su danas samo fragmentarno očuvani, zastupljenost apsolutnih konstrukcija jasno ukazuje na predložak s kojega je pojedini odlomak preveden. Apsolutni dativ znatno je brojniji u fragmentima prevedenim s grčkoga predložka, dok u onima prevedenim s latinskoga predložka umjesto staroslavenskoga dativa apsolutnog na mjestu latinskoga ablativa apsolutnog od 13. stoljeća dolazi apsolutni instrumental (HCJ 2014: 311–314, 358; Mihaljević 2018: 92–96). Usprkos tomu apsolutni dativ dugo je čuvao status tipičnoga knjiškoga sintaktičkog obilježja i u skladu s tim zadržao visok prestiž, stoga se javlja i u kasnijim tekstovima sve do 16. stoljeća kao stilsko sredstvo u funkciji postizanja više razine književnoga izraza (usp. Hamm 1963: 43–67; Hercigonja 1983: 398, 435; Eterović 2014b: 357–365; HCJ 2014: 311).¹⁰ Apsolutni nominativ posve je izniman u hrvatskome staroslavenskom jeziku, ali se javlja redovito u hrvatskim svetopisamskim prijevodima od polovice 15. sve do polovice 19. stoljeća (Vrtič 2009: 319–325; 2010: 35–48).

Ipak, nijedna apsolutna konstrukcija ne slijedi slijepo svoj predložak. Pojava vremenskih rečenica naspram apsolutnoga dativa na mjestu grčkoga apsolutnoga genitiva zabilježena je već u staroslavenskome jeziku, što se može dobro pratiti i u hrvatskome staroslavenskom jeziku, i to osobito u misalima

⁹ U novijoj se literaturi apsolutni nominativ naziva gerundskom, a ne participskom konstrukcijom (usp. Vrtič 2010: 35–48).

¹⁰ Da je riječ o knjiškoj konstrukciji, potvrđuju primjeri u kojima particip dolazi u drugome padežu umjesto dativa, koji se nekongruentan oblik može pratiti već u *Tkonskome fragmentu brevijara* iz 13. stoljeća, ali i u kasnijim rukopisima (Mihaljević 2018: 95–96; HCJ 2014: 314).

mlađe redakcije (HCJ 2014: 311–312). S druge strane apsolutni dativ unesen je nerijetko i tamo gdje ne dolazi u grčkome, latinskome ili staroslavenskome predlošku, i to ne samo u najstarijim hrvatskoglagoljskim fragmentima iz 12. stoljeća nego i u hrvatskoglagoljskim liturgijskim kodeksima 16. stoljeća, kao što je primjerice *Misal hruacki* Šimuna Kožičića Benje iz 1531. godine, neovisno o tome što mu je predložak latinski (Mihaljević 2006: 225–226, 235; HCJ 2014: 312; Eterović 2014b: 357–365).

Sve navedeno ukazuje na to da su apsolutne konstrukcije dobar pokazatelj odnosa pojedinoga teksta prema njegovu predlošku, a neizravno i jezičnih stavova priređivača o sintaktičkome normiranju književnoga jezika. To znači da se upravo na temelju inventara, distribucije i podrijetla apsolutnih konstrukcija u ovome istraživanju može bolje razumjeti razmjer utjecaja predložaka pisanih hrvatskim staroslavenskim jezikom (misala i/ili brevijara), odnosno vernakularom (lektionara), ali i preciznije odrediti uloga latinskoga predloška. Prvi bi se utjecaj ogledao u uporabi dativa i instrumentala apsolutnih, a drugi u uporabi apsolutnoga nominativa.

U ovome trenutku raspoložemo tek ograničenim uvidom u status participia u biblijskim i nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata. Dosadašnja su istraživanja pokazala da su primjeri apsolutnoga nominativa u *Novome testamentu* i lektionarima manje brojni u odnosu na biblijski prijevod Bartola Kašića i Matije Petra Katančića, a primjeri apsolutnoga dativa češći u ćirilčkome *Novome testamentu* u odnosu na glagoljičko izdanje (Vrtič 2010: 42–43). Zamijećeno je da se u hrvatskome protestantskom prijevodu Novoga zavjeta između gerunda i finitnoga glagola može pojaviti i veznik *i*, što je potvrđeno već u staroslavenskom jeziku, ali i u drugim slavenskim jezicima (Vrtič 2010: 41). Budući da su apsolutne konstrukcije ponajprije obilježjem liturgijskoga jezika,¹¹ logično je pretpostaviti da će u nebiblijskim izdanjima hrvatskih protestanata biti manje brojne, što je dosad provjereno i potvrđeno u manjem dijelu tih izdanja. U hrvatskoj protestantskoj početnici *Tabla za dicu* (1561.) nije naime zabilježen nijedan primjer apsolutnih konstrukcija (Gospić i Čupković 2010: 318), dok je u *Artikulima* (1562.) zabilježen svega jedan primjer apsolutnoga nominativa: *Jeremia dugo ljudeom va E'juptê pripovêda'juć praveć i naprêdnim' staveći grozovite i ljute kaštige i bići, koje Bog svrhu one druge ljudeje njih' brate, i strice, po ruci Babilonjskih' ljudi radi njih' Idolatrie i neposluha biše poslal, Odgovoriše mu tako* (Eterović

¹¹ To ne znači da ga ne nalazimo i u originalnim djelima. Zabilježeni su primjerice u hrvatskoglagoljskim rukopisima iz 14. i 15. stoljeća *Istarskome razvodu* ili *Zapisu popa Martinca* (HCJ 2014: 314; Damjanović 2012: 261–262).

2016: 385, 396).¹² Ovo istraživanje omogućit će naposljetku bolji uvid u sličnosti i razlike jezika biblijskih i nebiblijskih izdanja, a u skladu s tim i jasnije razumijevanje cjelokupne književnojezične koncepcije hrvatskih protestanata.

3. Cilj i korpus istraživanja

Osnovni je cilj ovoga istraživanja bio odrediti status apsolutnih konstrukcija u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata, a potom ih razmotriti u svjetlu mogućih predložaka kako bi se iz novoga kuta rasvijetlila njihova uloga u nastanku prvoga hrvatskoga cjelovitog prijevoda Novoga zavjeta. U fokus su postavljeni isključivo tekstovi četiriju evanđelja kako bi se status participa mogao usporediti u različitim fazama razvoja hrvatskih svetopisamskih prijevoda. Naime biblijski tekstovi središnji su žanr hrvatske književnosti od samih početaka sve do danas, a među njima posebno mjesto pripada upravo evanđeljima. Počeci toga žanra sežu u vrijeme samoga nastanka slavenske pismenosti. Tako među najstarijim sačuvanim slavenskim tekstovima iz 10. i 11. stoljeća nalazimo cjelovita evanđelja *Zografski i Marijinski kodeks* te izborna *Assemanijevo evanđelje*, *Savinu knjigu* i *Bojanski palimpsest* (Damjanović 2012: 77).

U prvoj su fazi ovoga istraživanja popisane apsolutne konstrukcije iz četiriju evanđelja glagoljičkoga izdanja *Novoga testamenta* (u daljnjem tekstu: gNT).¹³ Razlike u odnosu na ćiriličko izdanje *Novoga testamenta* (u daljnjem tekstu: ćNT) te glagoljičko, ćiriličko i latiničko izdanje *Postile* (u daljnjem tekstu: gP, ćP i IP) ekscerpirane su iz pregleda relevantnih jezičnih razlika među biblijskim tekstovima hrvatskih protestanata koji su izradili Vera Blažević Krezić, Tanja Kuštović

¹² Korpusom je toga istraživanja bila otprilike prva polovica *Artikula*.

¹³ U svojem radu o apsolutnome nominativu u hrvatskim svetopisamskim prijevodima Ivana Vrtič osvrće se i na osamnaest primjera apsolutnih konstrukcija, odnosno njihovih sintaktičkih ekvivalenata (priložna rečenica) iz prvoga dijela glagoljičkoga i ćiriličkoga izdanja *Novoga testamenta*, od kojih je petnaest različitih, a tri su usporedna iz obaju izdanja. Budući da je većina njih ovdje zabilježena jer se nalaze u četirima evanđeljima, vrijedno je izdvojiti one primjere koji su ovom prilikom ostali izvan korpusa, a riječ je o onima potvrđenim u *Djelima apostolskim*, radi usporedbe s rezultatima ovoga istraživanja: u glagoljičkome izdanju *hodeći oni putom i približujući se gradu, uzide Petar na zgornja Dj 10,9*; u ćiriličkome izdanju *I proseći ga oni da bi veće vrmena pri njih bil i ne hti Dj 18,20* (Vrtič 2010: 39, 41), prvi vremenskoga, a drugi dopusnoga značenja. Jedan primjer apsolutnoga nominativa uzročnoga značenja u *Djelima apostolskim* bilježi i Stjepan Damjanović, iako u fokusu njegova istraživanja nije sintaktička razina: *I budući Lidia blizu Jope, i slišavši Učenici da Petar bēše va onoi, poslahu k njemu Dj 9,38* (Damjanović 2014: 126).

i Mateo Žagar, spomenuta u uvodnome dijelu ovoga rada.¹⁴ Pritom je u središtu zanimanja ostavljena samo sintaktička razina (konstrukcija), zbog čega su razlike na ostalim razinama (fonološkoj, morfološkoj ili leksičkoj) ovdje zanemarene.¹⁵ U tako dobivenu korpusu nije naposljetku pronađen nijedan primjer apsolutnoga instrumentala, stoga se u nastavku donose i komentiraju samo primjeri nominativa i dativa apsolutnih.

Uza svaki se zabilježeni primjer donosi oznaka biblijske knjige, glave i retka. Ako između gNT i ćNT te gP, ćP i IP ne postoji sintaktički relevantna razlika u istome primjeru, navodi se samo inačica iz glagoljičkoga izdanja prema nedavno objavljenu latiničkome prijepisu gNT. Ako između navedenih izdanja postoji sintaktički relevantna razlika u istome primjeru, navodi se i inačica iz onoga izdanja koje se razlikuje upotrijebljenom konstrukcijom.¹⁶

U drugoj fazi ovoga istraživanja popisane apsolutne konstrukcije uspoređene su s trima predlošcima: u prvome redu *Lekcionarom Bernardina Splićanina* (u daljnjem tekstu: LBS) i *Vulgom*, a primjeri apsolutnoga dativa i s četirima tiskanim hrvatskoglagoljskim misalima 15. i 16. stoljeća (*Prvotiskom*, 1483.; *Senjskim misalom*, 1494.; *Misalom Pavla Modrušanina*, 1528.; *Misalom hruackim Šimuna Kožičića Benje*, 1531.) kako bi se preciznije odredio stupanj ovisnosti o temeljnome predlošku (lekcionaru), ali i utjecaj drugih (mogućih) predložaka, osobito u onim biblijskim odlomcima koje LBS ne sadrži. Drugim riječima, je li uporaba apsolutnih konstrukcija isključivo pod utjecajem LBS i kojemu se predlošku hrvatski protestanti utječu prilikom prevođenja onih odlomaka koje LBS ne sadrži.¹⁷

¹⁴ Valja imati na umu da je mogućnost usporedbe s trima izdanjima *Postile* ipak ograničena jer tek dio evanđeoskih tekstova dolazi u svih pet izdanja koji su korpusom ovoga istraživanja. Među svim primjerima koji se navode u nastavku u svim trima *Postilama* nalazimo samo sljedeće: Mt 8,1; Mt 8,5; Mt 8,23; Mt 9,19; Mt 11,7; Mt 13,25; Mt 20,8; Mk 16,20; Lk 2,42-43; Lk 8,4; Lk 17,14; Lk 24,15; Iv 2,3; Iv 4,51.

¹⁵ Pri prenošenju primjera iz objavljenoga latiničkoga prijepisa Novoga zavjeta zanemarujem razlike među apostrofima u bilježenju jerova, a tako i prenošenje kurzivirane skupine *šć* jer nisu relevantni za temu ovoga rada.

¹⁶ Popis svih izvora nalazi se na kraju rada.

¹⁷ Dosad su istražene apsolutne konstrukcije u evanđeoskim tekstovima osam hrvatskoglagoljskih misala od 14. do 16. stoljeća: četiriju rukopisnih (*Vatikanski illirico 4*, *Misal kneza Novaka*, *Ročki misal*, *Hrvojev misal*) i četiriju tiskanih (*Prvotisak*, *Senjski misal*, *Misal Pavla Modrušanina* i *Misal hruacki Šimuna Kožičića Benje*), v. Eterović 2014a: 146–164. Ti misali glavninom dobro čuvaju hrvatsku staroslavensku normu, s iznimkom *Hrvojeva misala*, čiji se jezik izdvaja većim stupnjem pohrvaćenosti jezika, te *Misala hruackog Šimuna Kožičića Benje*, čiji jezik znatnije izmiče tradicionalnim okvirima promatranja jezika hrvatskoglagoljskih misala.

4. Apsolutni nominativ

Uporaba apsolutnoga nominativa u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata podudara se u gotovo svim zabilježenim primjerima sa stanjem u LBS i *Vulgati*. Apsolutni nominativ odgovara latinskom ablativu apsolutnom, rjeđe drugim latinskim konstrukcijama, a njegovo je značenje najčešće vremensko. U dosadašnjoj literaturi zabilježena mogućnost pojave veznika *i* između gerunda i finitnoga glagola u korpusu je ovoga istraživanja potvrđena u samo jednome primjeru: Mt 24,1 (Vrtič 2010: 41), dok je u LBS takvih primjera mnogo više. Sustavno i dosljedno izbjegavanje veznika u tome položaju upućuje na to da su hrvatski protestanti svjesno (sintaktički) normirali takvu njegovu uporabu.

Aktivni particip prezenta stoji na mjestu latinskoga participa prezenta: *I to on misleći, evo Anđel Gospodnji ukaza se* Mt 1,20 (*i toj on misleći evo anđjel gospodiñ ukaza se; Haec autem eo cogitante, ecce angelus Domini apparuit*), *Vlizući*¹⁸ *ISUS* v plavcu, naslidovali su ga učenici njegovi Mt 8,23 (*ulazeći Isus u plafcu, naslidovali su ga učenici ñegovi; Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus*), *I jošće on govoreći narodu, Evo Mati negova i brat'ja negova stahu izvanka* Mt 12,46 (*Jošće on govoreći narodu, i evo mati ñegova i bratja ñegova stahu izvanka; Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foras*), *Ošće on govoreći, Evo oblak svital obsinu njih* Mt 17,5 (*Jošće on govoreći, i evo oblak svital obsinu ñih; Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos*), *Sideći tada on na gori maslinskoi, pristupiše k njemu Učenici* Mt 24,3 (*sideći Isus na gori maslinskoj pristupiše k ñemu učenici; Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum discipuli*), *Kasnući se tada nevistac, zadremaše sve i usnuše* Mt 25,5 (*Krsmajući tada nevistac, zadrimeaše fse i usnuše; Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt*), *i blagujući reče njim* Mt 26,21 (*I blagujući on reče; Et edentibus illis, dixit*), *I oni tada večerajući, vaze ISUS kruh* Mt 26,26 (*I oni tada večerajući vaze Isus kruh; Coenantibus autem eis, accepit Jesus panem*), *Ošće on to govoreći. Evo Juda jedan od dvanadeste pride* Mt 26,47 (*I jošće on to govoreći, evo Juda, jedan od Dvanadeste, i pride; Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit*), *I sideći on na prestoljem suda, posla k njemu žena njegova* Mt 27,19 (*I sideći on na sudu, posla k ñemu žena ñegova; Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus*), *I jidući oni, vazamši kruh ISUS, kad ga blagoslovi, razlomi ga i poda njim* Mk 14,22 (*I blagujući oni, vaze tada Isus kruh i blagoslivlajući ga razlo-*

¹⁸ Umjesto ovoga participa u ĆNT i IP stoji aktivni particip preterita drugog glagola *vñiti*, čime se preciznije izražava vremenski odnos dviju radnji (prijevremenost).

*mi ga i da ga nim; Et manducantibus illis, accepit Jesus panem: et benedicens fregit, et dedit eis), I tudie ošće on govoreći, pride Juda Mk 14,43 (I još to on govoreći, pride Juda; Et, adhuc eo loquente, venit Judas), A oni izšadši, pripovidahu povsuda, Gospodin dělajući š njimi, i rič njih [...] tvrdeći Mk 16,20 (A oni tada pošadče pripovidaše vazdi hodeći, a gospodin jih pomagajući i riči nih tvrdeći; Illi autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermone confirmante), vladajuć Poncij Pilat nad Žudeju, a Irud Tetrarka u Galilei, i Filip brat negov tetrarka od Ituree, i trakonitskoga vladanja, i Lizinia tetrarka od Abilinee, pod poglavicami popovskimi Ane, i Kaije: učinjena bê rič Gospodnja Lk 3,1-2 (vladajući Poncij Pilat nad Žudejom, a četvrto poglajfe od Galileje Irud, a Filip brat negof četvrto poglavje od Iturije i trakonitskoga vladanja, a Lizanija od Biline četvrto poglajfe, pod poglavicami popofskimi Anne i Kajfa, učinjena bi rič gospodiña svrhu Jivana; procurante Pontio Pilato Judaeam, tetrarcha autem Galiaeae Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituraeae, et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinae tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha: factum est verbum Domini super Joannem), I ošće on to govoreći, evo mnoštvo, i on koi se zoviše Juda, jedan od dvanadeste pred njimi grediše Lk 22,47 (I još to on govoreći, evo množ velika, i on, ki se zoviše Juda, jedan od dvanadeste prid nimi grediše; Adhuc eo loquente, ecce turba: et qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos), I tud'je, ošće on to govoreći peteh zape Lk 22,60 (I tudje peteh zape; Et continuo, adhuc illo loquente, cantavit gallus), I on jure shodeći, sluge susritoše njega Iv 4,51 (I on jure shodeći, i sluge susritoše nega; Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei). U primjeru Mt 25,5 imenica u ċNT stoji u dativu, a particip u nominativu, što se može shvatiti kao posljedica težnje za izmjenom sintaktičke konstrukcije u apsolutni dativ, koji dolazi u hrvatskome staroslavenskom jeziku (*kasneću že ženihu*; Ceković, Eterović, Kuštović i Žagar 2016: 635),¹⁹ na što upućuje i podudaran odabir leksema u ċNT (*ženih* naspram *nevistac*), no nepažljivo provedene. U primjeru Mt 26,21 na mjestu apsolutnoga nominativa iz gNT dolazi apsolutni dativ u ċNT: *i jadučim' reče njim'*. Primjer Lk 22,60 vrlo jasno upućuje na važnu ulogu koju su hrvatski protestanti pridavali latinskome predlošku prilikom stvaranja prijevoda Novoga zavjeta.*

Aktivni particip preterita prvi vrlo je rijedak. U svim zabilježenim primjerima stoji na mjestu latinskoga participa prezenta u sastavu ablativa apsolutnoga: *Odšadši tada oni, poče Isus govoriti množstvu od Ivana Mt 11,7 (Oni tada odišadče, poče Isus govoriti mnostvu od Jivana; Illis autem abeuntibus, coepit Je-*

¹⁹ U *Misalu hruackome* Šimuna Kožičića Benje umjesto leksema *ženih* dolazi leksem *zaručnik*.

sus dicere ad turbas de Joanne), I izašadši tada Petar vanka iz vrat, vidi ga druga Rabinja Mt 26,71 (I izašadče tada Petar vanka vrat, vidi ga druga raba; Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla), i pomanjkavši VINO, reče mati ISUSOVA k njemu Iv 2,3²⁰ (I pomañkafši vina, reče mati Isusova ñemu; Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum).²¹

Da ta dva participa ne moraju doći samo na mjestu latinskoga ablativa apsolutnoga, već mogu odgovarati i drugim latinskim konstrukcijama, pokazuju sljedeći primjeri: *I hodeći Isus okolu vse Galileiske dežele, učeći u sinagogah njihovih, i pripovidajući Evangelie od kraljestva, ozdravljajući vsaki beteg i vsaku nemoć meju ljudmi: I njegovo Ime se razglasi po Vsoi Sirii Mt 4,23-24 (-; Et circumibat Jesus totam Galilaeam, docens in synagogis eorum, et praedicans Evangelium regni: et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo Et abiit opinio ejus in totam Syriam), I vstavši se ISUS naslidovahu ga i Učenici njegovi Mt 9,19 (I ustavši se Isus naslidovaše ñega i učenici ñegovi; Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus), Izsadši ISUS iz templu, i pristupiše k njemu Učenici njegovi Mt 24,1 (Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus).*

Apsolutni nominativ dolazi i u onim biblijskim odlomcima koje Bernardinov lekcionar ne sadrži, i to na mjestima na kojima se u latinskome predlošku nalazi apsolutni ablativ: *I išadši ISUS odonuda, naslidovahu njega dva slipca Mt 9,27 (Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo caeci), i ishodeći oni iz Ierika, naslidova njega mnoštvo veliko Mt 20,29 (Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa), Ošće on to govoreći pridoše niki od poglavice Sinagoge Mk 5,35 (Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagago), I čekajući puk, i misleći va sr'ceh svojih ot Ivana ili bi on bil Kristus. Odgovori Ivan Lk 3,15-16 (Existimante*

²⁰ Apsolutni nominativ u zadnjem primjeru dolazi i u LBS, no ondje u nominativu stoji samo particip, dok je imenica u genitivu. Slavenski genitiv dolazi i u trećem izdanju LBS, tzv. *Andriolićevu lekcionaru* (Vrtič 2009: 321).

²¹ Vrijedno je upozoriti na zanimljivu podudarnost s uporabom participa u biblijskome prijevodu Bartola Kašića, gdje se aktivni particip preterita prvi rabi unatoč tomu što je u latinskome tekstu particip prezenta ako je glagol svršen (Vrtič 2009: 304), kako je i u ovdje navedenim primjerima apsolutnoga nominativa, gdje je također riječ o svršenome glagolu. U primjeru Iv 2,3 Ivana Vrtič pretpostavlja da je Kašić preuzeo aktivni particip preterita prvi iz lekcionarske tradicije jer je jednaka potvrda zabilježena u prvome i trećem izdanju LBS (Vrtič 2009: 321). Aktivni particip preterita prvi prema latinskome participu prezenta u primjerima Mt 26,71 i Iv 2,3 dolazi i u *Misalu hruackom* Šimuna Kožičića Benje, no ondje u sastavu apsolutnoga dativa (Eterović 2014a: 159). Ana Mihaljević zabilježila je u hrvatskoglagoljskim tekstovima aktivni particip preterita prvi na mjestu latinskoga participa prezenta kada je riječ o prefigiranom glagolu ili glagolu čije se trajanje doživljava veoma kratkim, neovisno o tome je li riječ o dativu ili instrumentalu apsolutnome (Mihaljević 2019: 107, 109).

autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus, respondit Joannes), *I ošće on govoreći, pride niki od hiže poglavice Sinagoge* Lk 8,49 (*Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogae*), *On tada ovo govoreći učini se oblak i obsinu njih* Lk 9,34 (*Haec autem illo loquente, facta est nubes, et obumbravit eos*), *hodeći oni putem, reče niki k njemu* Lk 9,57 (*ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum*), *Poslušajući oni ova, priloživši reče priliku* Lk 19,11 (*Haec illis audientibus adjiciens, dixit parabolam*), *Gredući tada on, prostirahu Rizi svoje po putu* Lk 19,36 (*Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via*), *Vetar tada velik pušujući, More se dvizaše* Iv 6,18 (*Mare autem, vento magno flante, exsurgebat*), *Govoreći on ove riči, mnogi verovaše va nj* Iv 8,30 (*Haec illo loquente, multi crediderunt in eum*). U svim je primjerima aktivni particip prezenta na mjestu latinskoga participa prezenta, osim u prvome primjeru, gdje dolazi aktivni particip preterita prvi. U primjeru Lk 19,11 na mjestu apsolutnoga nominativa iz gNT dolazi apsolutni dativ u ċNT: *Ova njimь poslušajućimь, priloživši reče priliku*. Značenje je apsolutnoga nominativa u svim primjerima vremensko, osim u Iv 6,18, gdje je uzročno.

Apsolutni nominativ može stajati na mjestu latinske rečenice s veznikom *cum* ili *dum* te konjunktivom imperfekta ili pluskvamperfekta: *Zlizući z gore ISUS, naslidovaše njega ljuctvo veliko* Mt 8,1 (*U ono vrime kada shajaše Isus s gore, naslidovaše nega mnostvo veliko; Cum autem descendisset de monte, secutae sunt eum turbae multae*), *I zgodi se zgovarajući se, tere meju sobom išćući, da sam ISUS približavši se grediše š njimi zaedno* Lk 24,15 (*I oni tada razgovorajući se meju sobom, bi učineno da se Isus približa i grediše š nimi; Et factum est, dum fabularentur, et secum quaerent: et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis*). U prvome primjeru apsolutni nominativ nalazi se na mjestu vremenske rečenice u LBS, koja dolazi i u IP.²²

²² Nisu svi primjeri apsolutnoga nominativa iz LBS preneseni u hrvatski prijevod Novoga zavjeta, što se može dokazati sljedećim trima primjerima, gdje hrvatski protestanti rabe vremensku rečenicu naspram latinskoga ablativa apsolutnoga: *Ovo kad on njim govoraše. Evo Poglavnik jedan pristupi* Mt 9,18 (*U ono vrime govoreći Isus k narodom, i evo vladavac jedan pristupi; Haec illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit*); *I kad za stolom sijahu i jedihu, reče ISUS* Mk 14,18 (*I tada sideći oni i blagujući reče; Et discumbentibus eis, et manducantibus, ait Jesus*), odnosno latinske vremenske rečenice: *Marija Mandalena doide rano, kad' jošće tmine bihu ka grobu* Iv 20,1 (*dojde Marija Mandalena s jutra vele, jošće tmine budući, k grebu; Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebrae essent, ad monumentum*). Navedena su tri primjera ilustrativne naravi i ne isključuju mogućnost da postoji još primjera apsolutnoga nominativa iz LBS na čijem se mjestu nalazi zavisna rečenica u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata.

4.1. Nesklonjivi particip *buduć(i)* u sastavu apsolutnoga nominativa

U evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata zabilježen je velik broj primjera u kojima u sastavu apsolutnoga nominativa dolazi nesklonjivi particip *buduć(i)*. Njegova se uporaba uglavnom podudara sa stanjem u LBS. Uz nje ga dolaze različite dopune u službi leksičkoga dijela predikata: aktivni particip preterita drugi, pasivni particip preterita, imenica i zamjenica u nominativu, prijedložno-padežni izraz i prilog.

Nesklonjivi će particip *buduć(i)* autor prve hrvatske gramatike Bartol Kašić pola stoljeća kasnije u svojem djelu *Institutionum linguae Illyricae libri duo* (1604.) nazvati gerundom, razlikujući gerund prezenta i imperfekta, koji završava na *-ći* i odgovara latinskom konjunktivu prezenta i imperfekta, a služi za izražavanje istovremenosti, od gerunda perfekta i pluskvamperfekta, koji završava na *-vši*, odnosno tvori se pomoću aktivnoga participia svršenoga prezenta glagola *biti* i aktivnoga participia preterita drugoga te odgovara latinskom konjunktivu perfekta i pluskvamperfekta, a služi za izražavanje prijevremenosti (Vrtič 2009: 304, 326–327). Zanimljivo je stoga vidjeti podudara li se uporaba nesklonjivoga participia *buduć(i)* u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata s Kašićevim opisom.

4.1.1. Nesklonjivi particip *buduć(i)* + aktivni particip preterita drugi

Konstrukcija nesklonjivoga participia *buduć(i)* i aktivnoga participia preterita drugoga odgovara latinskom ablativu apsolutnom ili latinskoj zavisnoj rečenici s veznikom *cum* ili *dum* i konjunktivom. Ta je konstrukcija na mjestu latinskoga ablativa apsolutnoga u ovim primjerima: *Budući tada umr' l Irud, Evo Angel gospodni ukaza se u sni Osipu Mt 2,19 (budući umrl Irud, evo angel gospodiñ ukaza se u sni Osipu; Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph), pridoše ka grobu, budući jure Slnce izašlo Mk 16,2 (pridoše k grebu, i jure budući sunce isteklo; veniunt ad monumentum, orto jam sole), Buduć se jure pol blagdana svršilo uzaide ISUS u tempal Iv 7,14 (U ono vrime približajući se jure dan blagdana, uzajde Isus u tempal; Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum).*

U primjeru *i budući se velika množica skupila ota svih Gradov pritičući k njemu, Reče po prilici Lk 8,4 (U ono vrime budući se velika mnoštva skupila i iz gradof gredući ka Isusu, on jim reče po prilici; Cum autem turba plurima convenirent, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem)* latinski konjunktiv imperfekta razriješen je dvojako: u prvoj surečenici konstrukcijom nesklonjivoga participia *buduć(i)* i aktivnoga participia preterita drugoga, a u drugoj surečenici aktivnim participom prezenta, što može biti posljedica težnje da

se na prvome mjestu naglasi prijevremenost, a na drugome istovremenost. Apsolutni nominativ nalazi se na mjestu vremenske rečenice i u LBS i u latinskome predlošku, u kojemu dolazi veznik *cum* s konjunktivom imperfekta, u primjeru *I kad biše u betanii, u hiži Simuna gubavoga, sideći on za stolom: pride Žena*²³ Mk 14,3 (*I kada biše Isus u Bethaniji u dom Simuna gubavoga i sijaše za stolom, i pride tada žena; Et cum esset Bethaniae in domo Simonis leprosi, et recumberet, venit mulier*), gdje se njime izriče istovremenost. Isti tip vremenske rečenice dolazi i u primjerima *I budući jure dovolje dneva prešlo, pristupiše k njemu Učenici njegovi* Mk 6,35 (*Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus*), *budući se ispunili dni njegovi da bi on imel od suda vazet biti, obrnu svoi obraz* Lk 9,51 (*dum complerentur dies assumptionis ejus, et ipse faciem suam firmavit*).

Apsolutni nominativ na mjestu latinskoga konjunktiva pluskvamperfekta dolazi u primjeru: *i budući sel. pristupiše*²⁴ *k nemu učenici njegovi* Mt 5,1 (*i budući seo, pristupiše k nemu učenici njegov; et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus*), *I Buduć minula Sobota Maria Magdalena, i Marija Jakovla, i Salome, kupile behu pomasti* Mk 16,1 (*U ono vrime Marija Mandalena i Marija Jakovla i Salomova kupiše pomasti, da pošadče pomažu Isusa; Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum*), *I ovo budući rekal, jedan od slug onde stoećih, da ISUSU zaušnicu* Iv 18,22 (*A ovo budući rekal, jedan od slug steći da Isusu zaušnicu; Haec autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu*). Da su hrvatski protestanti lekcionarski tekst sravnjivali s latinskim predloškom, dobro se vidi u primjeru *I budući odašli, Evo Angel Gospodnji prikaza se Osipu* Mt 2,13 (*U ono vrime angjel gospodiñ ukaza se Osipu u sni; Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph*), gdje konstrukcija nesklonjivoga participa *budući* i aktivnoga participa preterita drugoga stoji na mjestu latinske vremenske rečenice u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom pluskvamperfekta, dok u LBS nema ekvivalentne konstrukcije.

U svim dosad navedenim primjerima apsolutnoga nominativa koji čini konstrukcija nesklonjivoga participa *buduć(i)* i aktivnoga participa preterita drugoga njegovo je značenje bilo vremensko. U istraženome korpusu zabilježena su ipak i tri primjera u kojima apsolutni nominativ ima dopusno značenje, no odabrana se konstrukcija samo u trećem podudara s LBS, dok biblijski odlomak u kojemu

²³ U čNT dolazi oblik *ženi*, no smatram ga pogreškom, a ne kojim drugim padežom iste imenice.

²⁴ U čNT dolazi oblik *pristupivši*, kojim se preciznije izražava prijevremenost ove radnje u odnosu na ostatak rečenice.

se nalazi drugi primjer LBS ne sadrži: *i jošće buduć mnozi krivi svidoci pristupili ne nahajahu* Mt 26,60 (*I ne našadče, i mnozi krivi svidoci pristupiše; et non inveniunt, cum multi falsi testes accessissent*), *I buduć tada tolika zlanenija pred njimi učinil ne vèrovahu va nj* Iv 12,37 (*Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum*), *I buduć ih toliko, ni se raztrgla mrèža* Iv 21,11 (*I buduci toliko jih, ne bihu se razdarle mriže; Et cum tanti essent, non est scissum rete*).

U dvama primjerima konstrukcija nesklonjivoga participa *buduć(i)* i aktivnoga participa preterita drugoga odgovara latinskome participu perfekta u nezavisnoj, odnosno zavisnoj rečenici: *I buduć rekal, on hip guba od njega otide* Mk 1,43 (*Et comminatus est ei, statimque ejecit illum*), *i buduci Slnce izašlo, od vrućine uvenu* Mk 4,6 (*et quando exortus est sol, exaestuavit*).

4.1.2. Nesklonjivi particip *buduć(i)* + pasivni particip preterita

Konstrukcija nesklonjivoga participa *buduć(i)* i pasivnoga participa preterita odgovara latinskom ablativu apsolutnom ili latinskoj vremenskoj rečenici u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom imperfekta. Latinskom ablativu apsolutnom odgovara u primjerima: *Buduci skupleni tada Fariseji, upita njih ISUS* Mt 22,41 (*I skupivši se tada Pharizei, upita jih Isus; Congregatis autem pharisaeis, interrogavit eos Jesus*); *I buduci večer učinjen, sidiše ISUS za stolom z dvanadeste Učenici svoimi* Mt 26,20 (*I buduci večer učinjen, sijaše Isus za stolom z dvanadeste učenikof svojih; Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis*), *Buduci tada učinjeno jutro, sabra se vas zbor Poglavice popovske, i starešine puka* Mt 27,1 (*Buduci tada jure učinjeno s jutra sabraše vas zbor poglavice popofske i starišine puka; Mane autem facto, consilium inierunt omnes principes sacerdotum et seniores populi*), *I skončana buduć svaka skušnja, D'javal do vrmena od njega otide* Lk 4,13 (*Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus*), *I buduć dan učinjen, izsadši u pusto mèsto grediše* Lk 4,42 (*I dan buduci učinjen, izašatči grediše u pustiñu; Facta autem die egressus ibat in desertum locum*), *I večera buduć učinjena, kada D'javal bèše jure postavil u sree ljude Simuna Iškariota da ga preda* Iv 13,2 (*I večera buduci učinjena, kada d'javal biše jure ulizal u srtce Jude Simuna Skariotha, da ga on izda; Et coena facta, cum diabolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Iscariotae*), *I jutro buduci učinjeno, sta ISUS na kraju* Iv 21,4 (*I jutro buduci učinjeno, sta Isus na kraju morskemu; Mane autem facto stetit Jesus in littore*). Primjer Mt 22,41, u kojemu stoji aktivni particip preterita prvi u LBS, dobro ukazuje na to da je temeljno značenje te konstrukcije prijevremenost.

Konstrukciji veznika *cum* s konjunktivom imperfekta odgovara u primjerima *Buduć jure večer učinjen, reče Gospodin od vinograda* Mt 20,8 (*Budući jure večer učinjen, reče gospodin od vinograda; Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineae procuratori suo*), *I budući večer učinjen, pride čovik Bogat iz Arimatea, imenom osip* Mt 27,57 (*I budući večer učinjen, pride niki čovik bogat iz Abarimatije imenom Osib; Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathaea, nomine Joseph*), *I buduć večer učinjen, biše plav na sridu mora* Mk 6,47 (*U ono vrime, budući večer učinjen, biše plař nasrid mora; Et cum sero esset, erat navis in medio mari et ipse solus in terra*), *I buduć jure večer učinjen [...] Pride Osip od Mesta Arimatêa* Mk 15,42-43 (*I budući jure večer učinjen [...] pride Osib iz Abarimatije; Et cum jam sero esset factum [...] venit Joseph ab Arimathaea*), *I budući dan učinjen, sabraše se Starišine od Puka* Lk 22,66 (*I budući dan učinjen, sabraše se starišine od puka; Et ut factus est dies, conveniunt seniores plebis*), *Buduć tada večer onoga istoga dne, koi biše prvi od Sobot, a vrata budući zatvorena, gdi se běhu Učenici skupili radi straha Ijudeiskoga. Pride ISUS* Iv 20,19 (*U ono vrime budući večer onoga dne jedne subote, a vrata budući zatvorena, gdi se bihu skupili učenici cića straha řidiskoga, dojde tada Isus; Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati propter metum Judaeorum: venit Jesus*).

4.1.3. Nesklonjivi particip *buduć(i)* + imenica u nominativu

Konstrukcija nesklonjivoga participa *buduć(i)* s imenicom u nominativu odgovara latinskom ablativu apsolutnom ili latinskoj vremenskoj rečenici u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom imperfekta: *I budući ISUS u Betanii u domu Simuna gubavca, pristupi k njemu žena* Mt 26,6-7 (*I budući Isus u Bethaniji u domu Simuna gubavoga, pristupi k ňemu žena; Cum autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier*), *I buduć jure večer, pride z dvanadeste učenici* Mk 14,17 (*Jure večer učinjen budući, pride on z dvanadeste učenikof; Vespere autem facto, venit cum duodecim*), *A Petar buduć u dvoru uzdola, pride jedna od rabinj* Mk 14,66 (*A Petar budući vanka u dvoru, pride jedna od rab; Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis*), *I buduć jure prigodno vrime, sede za stolom* Lk 22,14 (*I budući učineno vrime, sede za stolom; Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim apostoli cum eo*), *I budući ISUS va Jerusolime na dan Vazmeni, мноzi verovaše va ime Njegovo* Iv 2,23 (*I budući Isus u Jerusolimu na dan blagdana vazmenoga, мноzi verovaše u jime ňjegovo; Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus*), *Buduć tada večer onoga istoga dne, koi biše prvi od Sobot, a vrata budući*

zatvorena, gdi se bēhu Učenici skupili radi straha Ijudeiskoga. *Pride ISUS* Iv 20,19 (*U ono vrime budući večer onoga dne jedne subote, a vrata budući zatvorena, gdi se bihu skupili učenici cića straha žudiskoga, dojde tada Isus; Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati propter metum Judaeorum: venit Jesus*).

U jednome primjeru ova konstrukcija odgovara latinskom ablativu vremena: *Večer tada budući Sobotnji [...] pride Maria Magdalena* Mt 28,1 (*Večer tada budući Sobotnji [...] pride Maria Magdalena; Vespere autem sabbati [...] venit Maria Magdalene*).

4.1.4. Nesklonjivi particip *budući(i)* + zamjenica u nominativu

Konstrukcija nesklonjivoga participa *budući(i)* sa zamjenicom u nominativu potvrđena je dvaput u primjeru *I budući on va dobi od dvanadeste godišć ushodeći oni va Jerusolim po običaju dne od blagdana. I svršeni budući dni, kad se vraćahu: osta ditić ISUS va Jerusolimu* Lk 2,42-43 (*Budući Isus od dvanadeste godišć, ushodeći oni u Jeruzolim po običaju dne od blagdana, svršeni budući dni, kada se vraćahu, osta ditić Isus u Jerusolimu; Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Jerosolymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem*), gdje nalazimo i konstrukciju istoga participa s imenicom u nominativu, koje ponovno odgovaraju latinskome ablativu apsolutnome ili latinskoj vremenskoj rečenici u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom imperfekta.

U primjeru *I kad v(a)žgaše oganj na srēdu polače, i okol sideći oni kupno, i Petar meju njimi* Lk 22,55 (*I budući tada naložen ogañ posrid dvora i okolo sideći oni, biše Petar tada meju nimi; Accenso autem igne in medio atrii et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum*) hrvatski protestanti odlučuju se samo za jedan apsolutni nominativ, i to uz neizrečen predikat u glavnoj rečenici, dok je drugi primjer razriješen vremenskom rečenicom nasuprot konstrukciji nesklonjivoga participa *budući(i)* s pasivnim participom preterita u LBS. U latinsko-me predlošku na obama mjestima stoji apsolutni ablativ.

Subjekt apsolutnoga nominativa ne mora biti uvijek izrečen, koja je mogućnost potvrđena u primjeru *I budući ošće daleko, ugleda ga Otac njegov* Lk 15,20 (*I budući jošće daleko ugljeda ga otac negof; cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius*).

4.1.5. Nesklonjivi particip *buduĉ(i)* + prijedložno-padežni izraz

Konstrukcija nesklonjivoga participa *buduĉ(i)* s prijedložno-padežnim izrazom potvrđena je u samo dvama primjerima. Latinskoj vremenskoj rečenici s veznikom *cum* i konjunktivom imperfekta odgovara u biblijskome odlomku koji LBS ne sadrži: *I buduĉ jure k večeru, izaide ISUS van iz varoša* Mk 11,19 (*Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate*). Latinskom ablativu apsolutnom odgovara u ovome primjeru, koji sadrži i LBS: *I buduĉi na posljednji dan Blagdana velikoga, staše ISUS i vapijaše* Iv 7,37 (*I buduĉi u napokonni dan blagdana velikoga, staše Isus i vapijaše; In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat*).

4.1.6. Nesklonjivi particip *buduĉ(i)* + prilog

Konstrukcija nesklonjivoga participa *buduĉ(i)* potvrđena je sasvim iznimno s prilogom, kao u primjerima *I buduĉi oni zaedno, reče njim Pilat* Mt 27,17 (*I buduĉi oni zajedno reče jim Pilat; Congregatis ergo illis, dixit Pilatus*) i *ne buduĉi vele daleko od Hiže: posla k njemu Centurion svoje prijatelje* Lk 7,6 (-; *cum jam non longe esset a domo, misit ad eum centurio amicos*), no ponovno na mjestu latinskoga ablativa apsolutnoga ili vremenske rečenice s veznikom *cum* i konjunktivom imperfekta.

5. Apsolutni dativ

Apsolutni dativ potvrđen je u gNT u svega sedam primjera. U latinskoj je predlošku na većini mjesta apsolutni ablativ. Iako je nesumnjivo riječ o sintaktičkome staroslavenu, izravan utjecaj hrvatskoga staroslavenskoga jezika ne može se utvrditi u svim primjerima.

Tri se primjera javljaju u biblijskome odlomku koji LBS ne sadrži: *Recite da njegovi učenici po noći pridoše i ukradoše njega vam spećim* Mt 28,13 (*Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus*), *ishodećim iz gore, pride mu suprot mnoga množica* Lk 9,37 (*descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa*), *I svim čudećim se zvr 'hu ovih koja se činjahu: Reče Učenicom svojim* Lk 9,44 (*omnibusque mirantibus in omnibus quae faciebat, dixit ad discipulos suos*). Značenje je apsolutnoga dativa u svim trima navedenim primjerima vremensko. Budući da nije riječ o izravnu utjecaju LBS, a s obzirom na odabranu sintaktičku konstrukciju, ovdje bi se mogao pretpostaviti utjecaj hrvatskoga staroslavenskoga jezika, no veoma je zanimljivo da se primjeri ne nalaze

ni u jednome hrvatskoglagoljskom misalu obuhvaćenu analitičkom bibliografijom čitanja hrvatskoglagoljskih misala i brevijara Staroslavenskoga instituta,²⁵ a tako ni u latiničkim lekcionarima 15. i 16. stoljeća *Zadarskome* i *Ranjininu* (Barbarić 2017: 262-281).

Četiri se primjera javljaju u biblijskome odlomku koji LBS sadrži. U trija primjerima apsolutnoga dativa ondje se nalazi apsolutni nominativ: *Prikaza se napokom, njim jedanadeste za stolom sidećim* Mk 16,14 (*U ono vrime sideći jedanadeste učenikof, ukaza jim se Isus; Novissime recumbentibus illis undecim apparuit*); *Evo vama vlizućima u grad namêrit se Čovik* Lk 22,10 (*evo vi ulizujući u grad, namirit se na vas človik; Ecce introeuntibus vobis in civitatem occurret vobis homo*); *I ošće njim neverujućim i čudećim se od vesel'ja, reče k njim* Lk 24,41 (*a oni jošće ne virujući i čudeći se od veselja, tada jim on reče; Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus prae gaudio, dixit*). Značenje je apsolutnoga dativa u tim primjerima vremensko, a sva tri dolaze na mjestu na kojemu se apsolutni dativ nalazi i u hrvatskome staroslavenskom jeziku (Ceković, Eterović, Kuštović i Žagar 2016: 254–255, 343, 368–369). U jednome primjeru apsolutni dativ dolazi na mjestu vremenske rečenice iz LBS i latinskoga predloška, a u skladu sa stanjem u hrvatskome staroslavenskom jeziku:²⁶ *spećim ljudem, pride neprijatel nigov* Mt 13,25 (*I kada spahu ljudi, dojde neprijatelj negof; cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus*).

Navedenim primjerima valja pribrojiti i primjere apsolutnoga dativa koji su potvrđeni samo u ċNT. U prethodnome su poglavlju već spomenute potvrde apsolutnoga dativa *i jadućim' reče njim'* Mt 26,21; *Ova njimъ poslušajućimъ, priloživši reče priliku* Lk 19,11, od kojih je drugi ponovno vrlo zanimljiv jer taj biblijski redak ne dolazi ni u jednome od četiriju tiskanih hrvatskoglagoljskih misala 15. i 16. stoljeća s kojima su kao predstavnicima hrvatskoga staroslavenskog jezika uspoređeni primjeri apsolutnoga dativa zabilježeni tijekom ovoga istraživanja u evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata, dok se na mjestu prvoga i ondje nalazi apsolutni dativ (Ceković, Eterović, Kuštović i Žagar 2016: 224). U tim misalima nema ni biblijskoga odlomka u kojemu se u ċNT nalazi primjer *vozećim se njimъ, usnu* Lk 8,23, na mjestu kojega je u gNT vremenska rečenica (*i kad vožahu, on usnu isto mjesto*), a LBS ga uopće ne sadrži.

²⁵ Zahvaljujem Andrei Radošević iz Staroslavenskoga instituta u Zagrebu na ovoj informaciji.

²⁶ U *Misalu hruackome* Šimuna Kožičića Benje dolazi vremenska rečenica, a u *Prvotisku, Senjskome misalu* i *Misalu Pavla Modrušanina* apsolutni dativ (Ceković, Eterović, Kuštović i Žagar 2016: 82–83).

6. Zaključak

U evanđeoskim tekstovima hrvatskih protestanata potvrđene su dvije različite apsolutne konstrukcije: apsolutni nominativ i apsolutni dativ. Najčešće je značenje tih dviju apsolutnih konstrukcija vremensko, dok posve rijetko imaju koje drugo značenje (uzročno ili dopusno). Obično odgovaraju latinskom ablativu apsolutnom i vremenskoj rečenici u kojoj dolazi veznik *cum* s konjunktivom imperfekta, u manjem broju primjera i s konjunktivom pluskvamperfekta. Apsolutni nominativ potvrđen je u premoćnu broju primjera, među kojima su osobito brojni primjeri nesklonjivoga participa *buduć(i)* s različitim dopunama u funkciji leksičkoga dijela predikata. Apsolutni dativ potvrđen je pak u svega sedam primjera u gNT, odnosno deset u ćNT. Nije sporno da u ćNT dolazi veći broj primjera apsolutnoga dativa kao sintaktičkoga staroslavenizma, no razlika je u odnosu na gNT toliko malena da se na sintaktičkoj razini ne može govoriti o dvjema različitim književnojezičnim koncepcijama, što ujedno ukazuje i na to da status apsolutnih konstrukcija nije bio izmijenjen nakon smjene redakturne prakse krajem 1562., odnosno početkom 1563. godine, tj. njome zahvaćen. O tome dobro svjedoči usporedba, iako ograničena, zabilježenih primjera s onima u gP, ćP i IP.

Posve je jasno za koju su se apsolutnu konstrukciju hrvatski protestanti opredijelili – apsolutni nominativ, gdje se izvrsno ogleda ne samo izravan (u evanđeoskim odlomcima preuzetim iz LBS) nego i neizravan (u prevedenim evanđeoskim odlomcima, koje LBS ne sadrži) utjecaj lekcionarske tradicije, koju su, čini se, veoma dobro poznavali. Naime upravo je apsolutni nominativ, kako je već istaknuto, tipična sintaktička konstrukcija hrvatskih svetopisamskih prijevoda od polovice 15. sve do polovice 19. stoljeća, dok se u hrvatskome staroslavenskom jeziku javlja sasvim iznimno. Primjeri pak apsolutnoga dativa ne mogu se uvijek dovesti u izravnu vezu s hrvatskim staroslavenskim predloškom, već ih vjerojatno valja smatrati tek odjekom glagoljaške izobrazbe hrvatskih protestanata (a možda i prevođenja „po sjećanju“). Na sintaktičkoj je razini dakle apsolutni nominativ nesumnjivo jedan od najjasnijih pokazatelja važne uloge koju je u stvaranju prvoga hrvatskoga cjelovitog prijevoda Novoga zavjeta odigrao upravo lekcionarski predložak.

Izvori

Biblija. 1974. Zagreb: Kršćanska sadašnjost,.

Blanka Ceković – Ivana Eterović – Tanja Kuštović – Mateo Žagar (prir.), 2016. *Misal hruacki Šimuna Kožičića Benje: Latinička transliteracija glagoljskog izvornika s usporedbom jezičnih oblika prema drugim glagoljskim tiskanim misalima XV. i XVI. stoljeća*. Zagreb – Rijeka: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu – Sveučilišna knjižnica u Rijeci.

ćNT = Antun Dalmatin, Stipan Konzul, *Novi testament*. Tübingen 1563. (Alojz Jembrih (ur.), Pretisak. Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“ – Narodna in univerzitetna knjižnica, Zagreb – Ljubljana 2008.).

gNT = Antun Dalmatin, Stipan Konzul, *Novi testament*, 1. dio. Tübingen 1562. (Dragutin Matak (ur.), *Latinički prijepis glagoljskog izvornika*. Adventističko teološko visoko učilište – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Školska knjiga, Zagreb 2013.).

LBS = Tomislav Maretić, *Lekcionarij Bernardina Splječanina po prvom izdanju od god. 1495*. JAZU, Zagreb 1885.: <<https://ia800704.us.archive.org/8/items/djelajugoslaven00umjegoog/djelajugoslaven00umjegoog.pdf>>.

Latin Vulgate Bible: <<http://www.drbo.org/lvb/>>.

Literatura

Barbarić, Vuk-Tadija. 2017. *Nastajanje i jezično oblikovanje hrvatskih lekcionara*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Barbarić, Vuk-Tadija – Ivana Eterović. 2020. O utjecaju lekcionara na hrvatski protestantski prijevod Novoga zavjeta, u: *Zbornik radova s Prvoga međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatski prijevodi Biblije u organizaciji Odjela za kulturu hrvatskoga jezika Hrvatskoga filološkog društva (HFD) i Katoličkoga bogoslovnog fakulteta (KBF) Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb, Hrvatska, 26-28. rujna 2018). (u tisku).

Blažević Krezić, Vera – Tanja Kuštović – Mateo Žagar. 2020. Biblijski tekstovi uraških protestantskih izdanja u suodnosu, u: *Zbornik radova s Prvoga međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatski prijevodi Biblije u organizaciji Odjela za kulturu hrvatskoga jezika Hrvatskoga filološkog društva (HFD) i Katoličkoga bogoslovnog fakulteta (KBF) Sveučilišta u Zagrebu* (Zagreb, Hrvatska, 26-28. rujna 2018). (u tisku).

Bučar, Franjo – Franjo Fancev. 1938. *Bibliografija hrvatske protestantske književnosti za reformacije*. Starine JAZU 39: 49-128.

Čupković, Gordana. 2010. Književnojezična koncepcija glagoljskoga i ćirilskoga Novoga testamenta iz 1562./1563. Prilog proučavanju razlika. „Filologija”, 55: 1-36.

- Čupković, Gordana. 2013. Prilog proučavanju inojezičnih izvora hrvatskoga reformacijskoga prijevoda Novoga testameta. „*Croatica et Slavica Iadertina*” IX, 1: 137-144.
- Damjanović, Stjepan (prir.), 2007. *Glagoljična i ćirilična „Tabla za dicu“*. (Pretisak). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Damjanović, Stjepan. 2012. *Slovo iskona. Staroslavenska / starohrvatska čitanka*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Damjanović, Stjepan. 2014. *Novi filološki prinosi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Eterović, Ivana. 2014a. *Sintaktička svojstva participa u jeziku hrvatskoglagoljskih misala*. (Doktorska disertacija). Rijeka: Filozofski fakultet.
- Eterović, Ivana. 2014b. *Dativ absolutni u Misalu hruackom Šimuna Kožičića Benje*, u: „Riječki filološki dani” 9. Ur. Diana Stolac. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci: 357-365.
- Eterović, Ivana. 2016. *Sintaktičke funkcije participa u hrvatskim protestantskim Artilulima (1562.)*. „*Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*” XLII, 2: 379-407.
- Eterović, Ivana. 2018. Sintaktičke razlike između glagoljičkoga i ćiriličkoga izdanja hrvatskoga protestantskog prijevoda Novoga testameta. „*Slovo*” 68: 73-98.
- Fancev, Franjo. 1916a. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga. „*Rad JAZU*” 212: 147-225.
- Fancev, Franjo. 1916b. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili srpskoga. „*Rad JAZU*” 214: 1-112.
- Gospić, Ana – Gordana Čupković. 2010. Književni i jezično-stilski aspekti glagoljske i ćirilske Table za dicu, u: „*Obdobja 27: Reformacija na slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*”. Ur. Aleksander Bjelčević. Ljubljana. Znanstvena založba Filozofske fakultete: 303-321.
- Hamm, Josip. 1963. Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika. „*Slovo*”: 43-67.
- HCJ. 2014. = Gadžijeva, Sofija. Ana Kovačević, Milan Mihaljević, Sandra Požar, Johannes Reinhart, Marinka Šimić, Jasna Vince. 2014. *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Staroslavenski institut.
- Hercigonja, Eduard. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige: Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Jembrih, Alojz, *Pogovor uz pretisak glagoljičkoga Novoga testameta (1562./1563.)*. 2007. Zagreb. Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik”: 5-82.
- Leafgren, John. 2002. The Dative Absolute in Middle Bulgarian Texts. „*Zeitschrift für Slawistik*” 2: 147-161.
- Leskien, August. 1881. Das dalmatinisch-serbische cyrillische Missale romanum der Leipziger Stadtbibliothek. „*Berichte über die Verhandlungen der königlich*

- sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig". (Philologisch-historische Classe, 33). Leipzig: 199-250.
- Mihaljević, Ana. 2019. Prevođenje latinskoga ablativa apsolutnoga u hrvatskoglagoljskim tekstovima. „*Fluminensia*” XXXI, 1: 103-123.
- Mihaljević, Milan. 2006. Sintaktička svojstva najstarijih hrvatskoglagoljskih fragmenata. *Mnogokratnite prevodi v južnoslavjanskoto srednovekovie*. Gl. ur. Lora Taseva. GoreksPres. Sofija: 221-239.
- Mihaljević, Milan. 2018. *Jezik najstarijih hrvatskoglagoljskih rukopisa*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Staroslavenski institut.
- Murko, Matthias. 1927. *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Prag: Druck der Česká grafická unie – Carl Winter Universitätsbuchhandlung, Heidelberg.
- Polovič, Ivan. 1908. Evangelij sv. Matevža v protestantskem glagolskem Prvem delu Novoga Testamenta iz l. 1562. „Trubarjev zbornik” X. Matica slovenska: 56-73.
- Rupel, Mirko. 1966. *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Stanislav, Ján, Datív absolutný v starej cirkevnej slovančine. „*Byzantinoslavica*”, 5 (1933-1934): 1–112.
- Večerka, Radoslav. 1961. *Syntax aktivních participií v staroslověnině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Večerka, Radoslav. 1996. *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax III: Die Satztypen – Der einfache Satz*. Freiburg im Breisgau, Weiher.
- Vela, Jozo. 2019. Hrvatski za-infinitiv: izvanjsko posuđivanje ili unutarnji jezični razvoj. „*Fluminensia*” 31, 1: 61-83.
- Vidic, Fran. 2009. *Nekaj o razmerju slovenskih Trubarjevih spisov k protestantskim hrvatskim knjigam*. „Letopis slovenske matice za leto 1898”. Ur. Anton Bartel. Slovenska matica, Ljubljana 1898: 113-129.
- Vrtič, Ivana. 2009. *Sintaksa Kašićeva prijevoda Svetoga pisma*. (doktorska disertacija). Filozofski fakultet, Zagreb.
- Vrtič, Ivana. 2010. Apsolutni nominativ u hrvatskim svetopisamskim prijevodima. „Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku” 2: 35-48.
- Žagar, Mateo. 2018. Elementi leksičkog odabiranja u izdanjima hrvatskih protestanata (Urach, 1561–1564): kontekst i metodološke pretpostavke. Botica, Stipe i dr. (ur.). *Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu* (u Beogradu 2018.). Hrvatsko filološko društvo. Zagreb: 213–224.
- Žagar, Mateo. 2019. Tipologija jezičnih razlika među novozavjetnim tekstovima hrvatskih protestanata. *Verba volant – scripta manent: Zbornik u čast akademika Stjepana Krsića O. P. Prir. Vinicije B. Lupis i Branko Matulić*. Split. Sveučilište u Splitu: 845-864.

Summary
ABSOLUTE CONSTRUCTIONS IN EVANGELICAL TEXTS BY
CROATIAN PROTESTANTS

In this paper, the results of the research on absolute constructions in evangelical texts by Croatian protestants are presented. The texts analyzed include texts located in the Glagolitic and Cyrillic editions of the New Testament, and the Glagolitic, Cyrillic, and Latin editions of *Postila*, thus continuing the linguistic analysis of Croatian protestant issues. The basic aim is to determine the state of those constructions, but also consider the impact of potential templates in order to better understand their role in the creation of the first complete Croatian translation of the New Testament. Previous research has shown that when creating their translations, Croatian protestants used the „Lectionary of Bernardin of Split“ (so called *Zborovčičev lektionar*, 1543), so it was expected that the hypothesis on the higher representation of the nominative absolute compared to other syntactic constructions would be confirmed, which this research has proven. This syntactic feature can therefore be undoubtedly attributed to lectionary tradition, while the few examples of the dative absolute are the result of Croatian Church Slavonic influence and a reflection of the Glagolitic education held by Croatian protestants.

Key words: Croatian language, 16th century, Reformation, Bible, syntax, participle, nominative absolute, dative absolute

Članak preuzet iz zbornika radova *STUMAČENO PRAVO I RAZUMNO, Studije o jeziku knjiga hrvatskih protestanata 16. stoljeća*, Tanja Kuštović i Mateo Žagar (ur.), Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Adventističko teološko visoko učilište, str. 64-87.